

W mieście M. Lutra o recepcji Soboru Watykańskiego II **Spotkanie naukowców Wydziałów Teologicznych w Erfurcie i Opolu**

(Erfurt, 29–31 października 2010 r.)

Erfurt należy do jednej z wielu miejscowości niemieckich związanych z życiem M. Lutra. W tym właśnie mieście w latach 1505–1511 Reformator mieszkał jako zakonnik w klasztorze augustianów, w którym do dziś znajduje się jego cela, a w latach 1501–1505 był wykładowcą teologii na założonym w 1392 r. Uniwersytecie, swego czasu drugim co do wielkości po Pradze, zamkniętym w 1816 r. W średniowieczu studia na Uniwersytecie w Erfurcie podejmowali studenci z całej niemalże Europy, także ze Śląska, o czym świadczy zachowany do naszych czasów budynek bursy studenckiej dla młodzieży z tego regionu.

Współcześnie, działający w ramach powołanego do życia w 1994 r. Uniwersytetu w Erfurcie — obok Wydziałów Nauk o Wychowaniu, Filozofii i Politologii — Wydział Teologii Katolickiej jest jego najstarszą i zarazem najmłodszą jednostką. Powstał on na bazie kościelnej Szkoły Wyższej, która została utworzona w trudnym okresie istnienia NRD w 1952 r. i służyła głównie kształceniu osób duchownych dla Kościoła katolickiego wschodnich Niemiec. Szkoła ta od 2003 r. stanowi część struktury Uniwersytetu w Erfurcie. Jednostka ta kształci zarówno studentów przygotowujących się do przyjęcia święceń kapłańskich dla kilku diecezji wschodnich Niemiec, jak również osoby świeckie, przygotowując je do pracy jako nauczycieli religii czy do posługi duszpasterskiej w parafiach niemieckich.

O tym, że na erfurckim Wydziale Teologii Katolickiej studia podejmuje młodzież nie tylko z Niemiec, przekonaliśmy się, spotykając m.in. studentów z Polski czy Republiki Czeskiej. Specyficzne położenie Erfurtu na obszarach diaspory katolickiej, w mieście, gdzie ponad 70% mieszkańców nie przyznaje się do żadnego wyznania chrześcijańskiego, a katolicy stanowią jedynie ok. 5% społeczeństwa, spowodowało, że wydział oferuje także kierunek studiów nazwany „Kościół i kultura” dla tych osób, którzy interesują się teologią katolicką, ale nie zamierzają pod-

jąc pracy w instytucjach kościelnych. Sytuacja diaspory, w której działa Wydział Teologii Katolickiej w Erfurcie, wiąże się z trudnościami dotyczącymi zwłaszcza liczby kandydatów na studia, ale skutkuje także współpracą z wydziałami teologii ewangelickiej innych uczelni, Wyższą Szkołą Muzyki w pobliskim Weimarze oraz podejmowaniem projektów badawczych dotyczących głównie historii Kościoła XX w. w centralnych Niemczech. Wyniki badań o charakterze krajowym i międzynarodowym pracownicy wydziału publikują w serii wydawniczej *Erfurter Theologische Schriften* oraz w wydawanym co kwartał czasopiśmie teologicznym, założonym w 1958 r. „Theologie der Gegenwart” Przy Wydziale Teologii Katolickiej w Erfurcie działa także Teologiczny Instytut Naukowy zajmujący się badaniami dotyczącymi chrześcijaństwa na terenach diaspory, co realizowane jest przez studium doktoranckie i przewody doktorskie, wykłady gościnne, pobyty związane z prowadzeniem badań naukowych oraz organizację konferencji naukowych i kolokwium. Jeden z ważnych projektów realizowanych przez ten instytut dotyczy zagadnienia relacji teologii i nauk o kulturze.

Wydział w Erfurcie pielęgnuje kontakty z wydziałami teologicznymi różnych krajów, m.in. w Pradze, Poznaniu, Tilburgu i Ottawie. W marcu 2009 r. została podpisana umowa o wymianie akademickiej studentów i profesorów Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Erfurcie oraz Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego. Współpraca między tymi dwoma jednostkami została zapoczątkowana głównie przez kontakty prof. dr B. Kranemanna i ks. prof. dr hab. H.J. Sobeczki, których efektem stała się konferencja naukowa niemieckiego Stowarzyszenia Katolickich Liturgistów na temat *Liturgia w kontekstach kulturowych*, zorganizowana wspólnie z Instytutem Liturgii, Muzyki i Sztuki Sakralnej Wydziału Teologicznego UO w Kamieniu Śląskim w dniach 1–5 IX 2008 r. W celu ożywienia współpracy obu środowisk Teologiczny Instytut Naukowy, działający przy Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Erfurcie, wraz z Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego zorganizował w dniach 29–31 X 2010 r. w Erfurcie konferencję naukową poświęconą *Recepcji Soboru Watykańskiego II w Kościele w Polsce oraz w Kościele diaspory wschodnich i środkowych Niemiec*. Obok prezentacji podstawowych aspektów recepcji nauczania Soboru Watykańskiego II w obu społecznie i politycznie zróżnicowanych środowiskach z perspektywy różnych dyscyplin teologicznych, celem tego spotkania było także wzajemne poznanie profesorów obu wydziałów oraz spotkanie habilitantów i doktorantów oraz prezentacja ich projektów badawczych.

Pierwsza sesja odbyła się 29 października w służącym za salę wykładową Wydziału Teologii Katolickiej gotyckim budynku *Brunnenkirche*. Po otwarciu konferencji przez dziekana Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Erfurcie, prof. dr. J. Freitaga, i wprowadzeniu w jej tematykę przez kierownika Teologicznego Instytutu Naukowego, prof. dr. B. Kranemanna, został przedstawiony pierwszy temat poświęcony ogólnej recepcji Soboru Watykańskiego II jako wydarzenia historycznego w Polsce i Niemczech. Z polskiej perspektywy zagadnienie to zosta-

ło omówione przez ks. prof. dr hab. H.J. Sobeczkę — emerytowanego profesora nauk o liturgii i pierwszego dziekana Wydziału Teologicznego UO, który ukazał ogólną sytuację teologii i Kościoła w Polsce przed zwołaniem Soboru Watykańskiego II, w trakcie jego trwania oraz po zakończeniu, zwracając uwagę na złożony kontekst społeczno-polityczny, który miał wpływ na recepcję nauczania soborowego. O ile w Polsce zainteresowanie soborem było wielkie, to możliwość udziału w jego przebiegu była ograniczona z racji panującej wówczas sytuacji politycznej. Odmienny kontekst i inne problemy związane z realizacją nauczania soborowego w środowisku diaspory wschodnich i centralnych Niemiec przedstawił prof. dr J. Pilvousek — kierownik Katedry Historii Kościoła w Średniowieczu i Nowożytności Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Erfurcie. Dopelnieniem tego obrazu był wykład ks. prof. dr. hab. P. Jaskóły, dyrektora Instytutu Ekumenizmu i Badań nad Integracją Wydziału Teologicznego UO oraz kierownika Katedry Teologii Kościołów Poreformacyjnych tego instytutu, na temat ruchu ekumenicznego w Polsce, będącego realizacją postulatów Soboru Watykańskiego II.

Ta ogólnie zarysowana perspektywa stała się podstawą dalszej części konferencji, która została poświęcona reformie liturgii w Polsce i w Niemczech. Z perspektywy obu krajów zostały przedstawione założenia programów tej reformy, jej przebieg oraz realizacja. Zagadnienie to z perspektywy doświadczeń i specyfiki niemieckiej zostały zaprezentowane przez prof. dr. B. Kranemanna, kierownika Katedry Nauk o Liturgii Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Erfurcie, a doświadczenia polskie w tym względzie zostały przedstawione przez ks. prof. dr. hab. E. Mateję, dyrektora Instytutu Liturgii, Muzyki i Sztuki Sakralnej Wydziału Teologicznego UO oraz kierownika Katedry Liturgiki, Hagiografii i Obrzędowości tego instytutu. Referaty te ukazały odmiennosc założeń, przebiegu i realizacji reformy liturgii po Soborze Watykańskim II w Polsce i w Niemczech Wschodnich, u których podłoża leży odmienny kontekst społeczno-polityczny w obu krajach. O ile reformy soborowe w Niemczech zostały stosunkowo szybko wprowadzone, to w Polsce dokonywało się to wolniej i z większą rezerwą, co być może uchroniło Kościół w Polsce przed nadużyciami i błędami, jakie miały miejsce w innych krajach. Wyraźny wpływ na recepcję reformy liturgicznej Soboru Watykańskiego II miał w Polsce pontyfikat Jana Pawła II, a w Niemczech Wschodnich — sytuacja diaspory.

W tym samym dniu wieczorem odbyła się debata teologiczna zorganizowana w ramach roboczego spotkania działającej przy Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Erfurcie interdyscyplinarnej sieci naukowej *Gabe – Beiträge der Theologie zu einem interdisziplinären Forschungsfeld*, zajmującej się różnymi aspektami zagadnienia daru z punktu widzenia filozoficznego, nauk społecznych, a także teologii, zwłaszcza systematycznej, ekumenicznej i moralnej. Założenia tego gremium i wprowadzenie do debaty dokonała kierująca tym przedsięwzięciem dr V. Hoffmann, asystentka przy Katedrze Dogmatyki Wydziału Teologii Katolic-

kiej Uniwersytetu w Erfurcie. W ramach tego spotkania referat wygłosił profesor teologii systematycznej H.-Ch. Askani z Wydziału Teologicznego Uniwersytetu w Genewie na temat *Dar i usprawiedliwienie jako temat teologii posoborowej*. W wykładzie tym została przedstawiona fenomenologia daru, relacja daru wobec darczyńcy i obdarowanego, jak również proces obdarowania, oraz podjęta została próba odniesienia tego procesu do teologicznej idei usprawiedliwienia. Po tym referacie głos zabrał członek tego gremium, prof. dr J. Werbick, kierownik Katedry Teologii Fundamentalnej Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Monastyrze, przedstawiając swoje krytyczne stanowisko dotyczące treści wygłoszonego referatu. Zarówno wykład prof. Askaniego, jak i uwagi prof. Werbicka sprowokowały żywe dyskusje teologów, w których głos zabrali m.in.: prof. dr J. Römelt, prof. dr E. Dirscherl, prof. dr Ch. Mandry i ks. prof. dr hab. T. Dola.

Kolejna część konferencji, która miała miejsce następnego dnia i rozpoczęła się od wspólnej Eucharystii sprawowanej w krypcie katedry w Erfurcie, odbywała się w pomieszczeniach Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Erfurcie, które mieszczą się w krużganku katedralnym. Ta część rozpoczęła się od referatów na temat zjawiska ateizmu w polskim i niemieckim społeczeństwie katolickim. Ze strony polskiej zagadnienie zostało przedstawione przez ks. prof. dr. hab. T. Dołę, kierownika Katedry Teologii Fundamentalnej i Religiofilologii Wydziału Teologicznego UO, a ze strony niemieckiej zagadnienie to zostało omówione przez prof. dr. E. Tiefensee, kierownika Katedry Filozofii Wydziału Teologii Katolickiej w Erfurcie, oraz prof. dr. M. Gabela, kierownika Katedry Teologii Fundamentalnej i Religiofilologii. Podobnie jak recepcja posoborowej reformy liturgii, także formy oraz podejście do kwestii ateizmu po Soborze Watykańskim II w obu krajach było odmienne ze względu na specyficzny kontekst społeczno-polityczny i religijny. Podczas gdy we Wschodnich Niemczech ateizm był szeroko rozpowszechniony i akceptowany w społeczeństwie, a przez Kościół uważany za poważne wezwanie, to wysoki stopień jednorodności konfesyjnej w społeczeństwie polskim sprawił, że osoby deklarujące się jako niewierzący stanowili mniejszość i trudniej im było prowadzić styl życia bez odniesienia do religii.

Jak już wspomniano, celem tego spotkania naukowego było nie tylko wygłoszenie referatów i dyskusje na temat przedstawionych w nich treści, ale także poznanie środowiska naukowego i prezentacja projektów badawczych realizowanych przez doktorantów i habilitantów obu wydziałów. Podejmowane w ramach prac doktoranckich i habilitacyjnych tematy zostały zaprezentowane w małych grupach. Spośród przedstawicieli Wydziału Teologicznego UO swoje tematy habilitacyjne przedstawili: ks. dr K. Grzywocz, adiunkt w Katedrze Teologii Moralnej i Duchowości, na temat *Duchowość i psychoterapia po Soborze Watykańskim II* oraz ks. dr P. Landwójtowicz, adiunkt w Katedrze Duszpasterstwa Rodzin i Profilaktyki Dysfunkcji Rodziny Instytutu Nauk o Rodzinie Wydziału Teologicznego UO, który przedstawił projekt badawczy zatytułowany *Duszpasterskie poradnictwo małżeńskie*

w Polsce. *Studium pastoralne*. Opolskich doktorantów reprezentował o. A. Adamowski, który przedstawił projekt pracy doktorskiej na temat złożonych aspektów moralnych zjawiska transseksualizmu. Spośród doktorantów wydziału w Erfurcie swój projekt badawczy zaprezentował m.in. H. Bühmann, na temat misji ludowych jako elementu dążeń do rechrystianizacji w niemieckim protestantyzmie w okresie międzywojennym, oraz Th. Pabst, która przygotowuje dysertację na temat liturgii parafialnej będącej wyrazem zadomowienia we wschodnioniemieckiej diasporze XIX i XX w. Dr K.-B. Springer przedstawił projekt habilitacyjny na temat *Carl von Dalberg, ostatni namiestnik w Erfurcie (1771/72–1802). Przyczynek do reformy absolutyzmu w „Państwie Erfurt” Księstwa Mogunckiego*.

Ostatnia sesja wykładowa, zatytułowana *Przełomy w teologii moralnej?*, była poświęcona posoborowym dyskusjom w Kościele katolickim w Polsce i Niemczech w obszarze zagadnień teologii moralnej. Kwestie te przedstawili: prof. dr. Ch. Mandry, kierownik Katedry Światopoglądu Chrześcijańskiego, Teorii Religii i Kultury oraz Katedry Chrześcijańskiej Nauki Społecznej Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu w Erfurcie, oraz ks. dr. hab. K. Glombik, kierownik Katedry Teologii Moralnej i Duchowości Wydziału Teologicznego UO. Podobnie jak w innych, także i w tym obszarze została ukazana specyfika dyskusji posoborowych dotyczących zagadnień teologicznomoralnych we Wschodnich Niemczech i Polsce, co w dużej mierze związane było ze specyficznym kontekstem społeczno-politycznym oraz miejscem Kościoła w społeczeństwie i możliwościami jego oddziaływania. Czynniki te sprawiają, że Polska teologia moralna stoi wobec wezwań względnie zaczyna zmagać się z problemami, które w społeczeństwie niemieckim były już dyskutowane.

Po południu tego dnia miało miejsce zwiedzanie centrum Erfurtu, któremu przewodził dr K.-B. Springer, habilitant wydziału w Erfurcie i znawca historii miasta. Spośród ważniejszych zabytków zwiedziliśmy m.in.: gotycki kościół Wszystkich Świętych, w którego części zostało urządzone nowoczesne kolumbarium, słynny most kramarski, kościół św. Augustyna, przy którym mieścił się klasztor, w którym mieszkał M. Luter, gotycką bazylikę, przy której w średniowieczu istniał klasztor ojców dominikanów i w którym kazania wygłaszał Mistrz Eckhart, a także znajdującą się na wzgórzu katedrę z imponującymi i charakterystycznymi stallami gotyckimi pochodzącymi z XIV w. oraz kościół św. Seweriusza. Pomimo wielu zaniedbań z czasów rządów komunistycznych i licznych budowli w stylu socjalistycznym, powstałych na obrzeżach miasta, zakłócających piękno panoramy, starówka Erfurtu robi imponujące wrażenie, zwłaszcza dzięki fachowo przeprowadzanym remontom i pozwala na odkrycie tego miasta jako *Turmreiche*, „bogatego w wieże”, jak nazywano go w średniowieczu z racji licznych kościołów (80) i klasztorów (36). Zwiedzanie miasta zakończyło się udziałem w liturgii I nieszporów niedzielnych, odprawionych w katedrze erfurckiej. Wieczorem podczas wspólnej kolacji dokonano podsumowania konferencji naukowej oraz podjęto decyzję co do dalszej współpra-

cy między obu wydziałami, m.in. wspólnej publikacji materiałów konferencyjnych oraz kolejnego spotkania, które ma odbyć się w Opolu wiosną 2012 r.

Ostatni dzień pobytu naukowców z Opola w Erfurcie to udział w niedzielnej Eucharystii. Część grupy uczestniczyła wraz z profesorami i studentami z Erfurtu w niedzielnej Mszy św. w kościele pw. św. Wigberta w centrum miasta, a część grupy wraz z prof. M. Gabelem uczestniczyła w liturgii w kościele Matki Bożej w Ichtershausen, miejscowości położonej na południowy zachód od Erfurtu. Po tym, jak podczas konferencji naukowej uczestnicy z Opola dowiedzieli się o trudnej sytuacji diaspory we Wschodnich Niemczech, udział w liturgii niedzielnej pozwolił przekonać się o żywym uczestnictwie licznych dzieci i młodych ludzi oraz ich zaangażowaniu w sprawowanie Eucharystii. Potwierdza to, że także Kościół w diasporze może być żywotny i w związku z tym można optymistycznie myśleć o jego przyszłości w tym regionie, a parafiom na Śląsku można życzyć tak liczego i żywego uczestnictwa w niedzielnej Eucharystii młodego pokolenia, jak dzieje się to w diasporycznych parafiach Turynii.

Ks. Konrad Glombik